

Vallomások a szőregi harcokról

1849. július 28.,
szombat

(Egy szegedi polgár visszaemlékezése az újszegedi löszerraktár felrobbanásáról.)

„Reggel 9 óra táján a tiszta égbolton kelet felől egyszerre koromsötét füst-felhő borította el, melyet több egymásután következő robbanás követett. Heti-vásár volt, az élenken látogatott piacon mindenkit rémület fogott el, amint a földet ingani érezte lábai alatt. (...) Csak azok látták, akik a Tisza közelében voltak, hogy a Zsótér tulajdonát képező Újszeged-Tiszaparti nagy emeletes raktár emelkedik a levegőbe, az épület tégláit és tetőgerendáit pár száz ölnyi távolságban szétszórva maga körül s kíméletlenül maga alá temetve a régi hajóhíd átjárataitól csoportosuló hevívásárosokat, a vásárra hajtott jószágokkal és barmaikkal együtt. Azon időben a Tiszán élénkebb hajóforgalom volt, mint most, a robbanás a Tisza part mindkét oldalán ki- és berakodó hajók nagy részét súlyosan megrongálta, némelyeket pedig elsüllyesztett a légből visszahulló téglák és gerenda zápor. Az épület közelében lévő hajóhíd is tetemes kárt szenvedett. A Tisza jobb partján, a fölrobbant épülettel szemben, a vár déli oldalán volt akkor a halpiac. Az áthulló törmelékek itt is számos sebesülést okoztak.”

Július 31.,
kedd

(Emerich von Thurn und Taxis kapitány az osztrák csapatok közeledéséről.)

„Pesttől kezdve a tábornok rám bízta a biztonsági szolgálat megtervezését és az elővéd vezetését. A szolgálatom meglehetősen megerőltető volt, mert általában még az éjszakának néhány óráját is nyeregben töltöttem, és többnyire több mint egy mérfölddel az ezred előtt haladtam. Aránylag gyorsan nyomultunk előre Kecskeméten, Fegyverházán át Szeged irányába. A hírek szerint a várost őrség védi, amely elsáncolta magát és ellenállásra készült. Ez a parancsnokságot arra készítette, hogy a Tiszán délre keljen át a sereg, nehogy egy hosszabb harc feltartsa a csapatokat s így a szorongatott Temesvár felmentésével késlekedjenek.”

(Dembinski Henrik, terveiről.)

„Ezen bekövetkező ütközet színhelyül a Tisza balpartja és Szőreg között elterülő síkságot választám, e síkságon, mintegy 34 mérföldnyi töltés fut a Marostól a Tisza felé, melynek félhold alakja van. A töltésen már egy nappal előbb készítettem állást 44 ágyú számára, melyek 1/3 mérföldnyi térséget uraltak és bármely pontot keresztütbé foghatták. Azonban a töltés csak középig volt bevágva, úgy, hogy a tűzerlegénység még mindig erős védőfal mögé rejtőzhetett. A gyalogság szorosan a töltés mögött foglalt állást.”

Augusztus 2.,
csütörtök

(A Szegedre bevonuló osztrák

Emerich von Thurn und Taxis kapitány visszaemlékezése.)

„A város előtt néhány száz paraszt várt fegyver nélkül, aggodalmas arccal, egyáltalán nem ellenségesen. Hüvelybe tett szabállyal közeledtem feléjük, elővettem pipámat és tüzet kértem, amire rögtön felengettek és levették kalapjukat és ugyanarról tájékoztattak, amit már a többi paraszt is elmondott (ti. a magyar hadsereg elhagyta Szegedet). Bár néhány éljen is elhangzott, mégsem mertem megkockáztatni, hogy ilyen biztosítatlanul lovagoljak be a városba, ezért szétszórtam a szakaszokat és lándzsákat lengetve hurrá kiáltásokkal galoppoztunk több párhuzamos úton a főtérre. Rövid idő múlva valami küldöttségféle közeledett hozzánk, főleg öregebb urakból állt. Németül mondták el, hogy az uralkodónak alázas hívei és kíméletet kérnek a városnak. Megnyugtattam őket és csak azt kértem, hogy azonnal vonják fel a toronyra és a középületekre a fekete-sárga zászlót.”

Augusztus 3.,
péntek

(Mészáros Lázár visszaemlékezése az újszegedi oldal lövetéséről.)

„Délután Új-Szegedet erősebben kezdé követni (ti. az osztrák sereg), ebben egy-két házat meggyújtott, pár ágyúnkat túlnyomó ágyútűzéssel megrontott, s az ottani ügyes, bátor, fiatal vezénylőt, Jordant megsebesítette. Ez a védelemnek darab ideig irányt adni nem bírva, az egész zavarnak indult. Midőn pedig nem veszélyes sebéből magához jött a csatázás menetét kísérő helyreállította, de a néhány órai mit sem tevés alatt az ellenség az időt jól használta föl, még nagyobb tüzet fejtett ki s a partok védelmét lehetetlenné tette.

(Sztjgyártó Zsigmond tüzér hadnagy visszaemlékezése az újszegedi csatáról.)

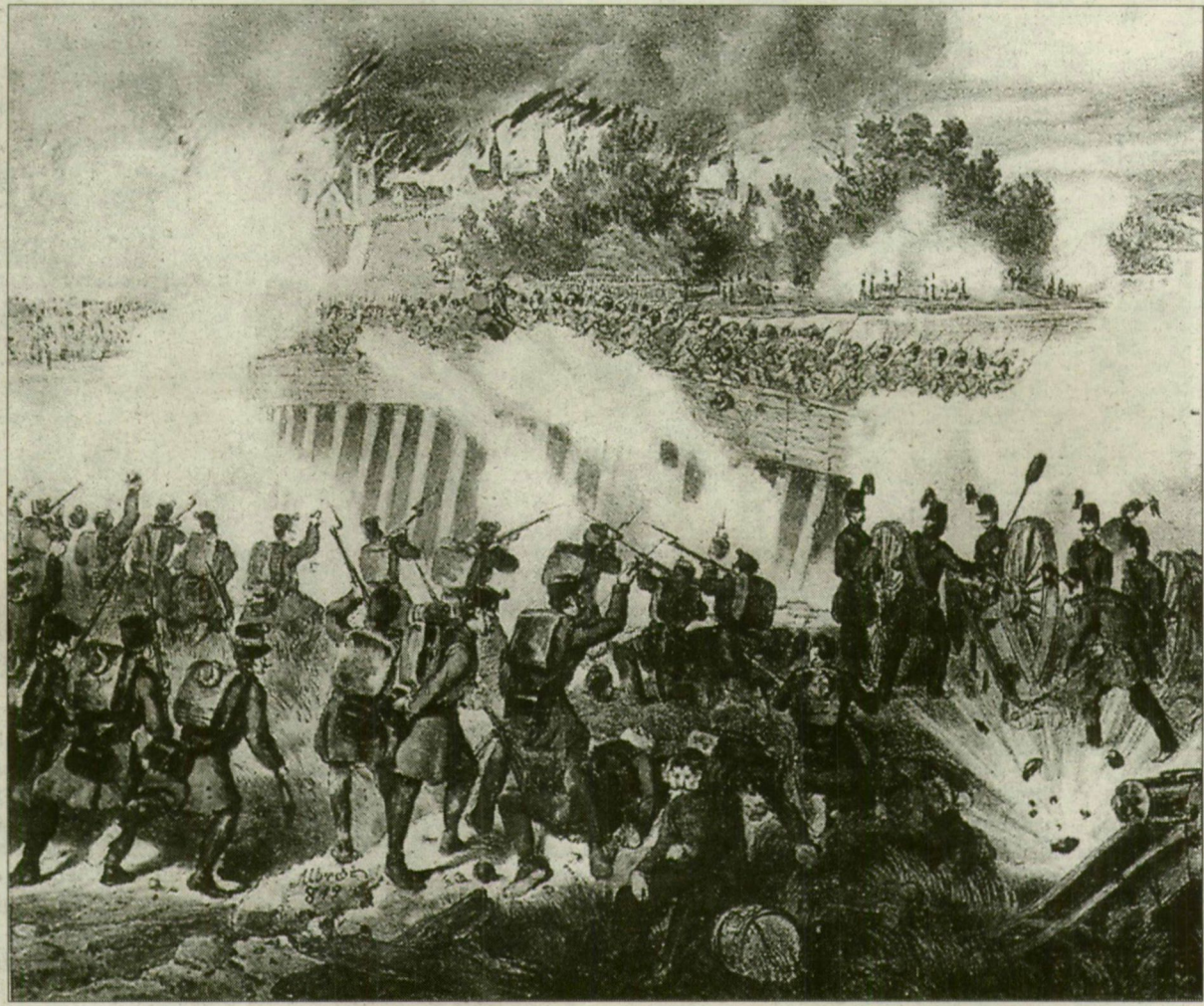
„Délután 5-ig még valahogyan álltuk a várból és környékéről ránk zúdított puska és ágyútűzet. Ekkorra azonban már az egész Tisza-parti házsor hosszában bent volt az ellenség és erősen tüzelt ránk. A part védelméről így szó sem lehetett.

Ezalatt az ellenség lejutatta a folyóhoz a hídverő eszközeit. A földhányások, amelyek az ágyúkat úgyahogy fedezték nem engedték a folyó vízükrét látnunk. Így a hidászok, amikor a part magaslatáról a vízhez lejutottak, minden zavarás nélkül felállíthatták az első hidat. (...) A híd bámulatos gyorsasággal elkészült. S egyszerre csak a mellvédeink tövében felhangzik a kiáltás magyarul: „Mi is magyarok vagyunk, megálljatok!” s a gyalogsági roham magyar zászló lofogtatása mellett kétfelől ágyúinkra tör. Visszavonulást rendeltem el, de kevés volt a ló. Az egyik ágyút, amely elől már minden ló ki volt lőve a legénység vontatta egy darabig, míg az ellenség rohama el nem vette tőlünk.”

(Folytatás
a 11. oldalon.)

Az 1849-es szőregi ütközet története

A félig vívott csata hősei

Az újszeged-szőregi csata jelenete. Előterben a Kamaratöltést védő honvédek, szemközt a szőregi országút vonalán húzódó „Százlábú” híd az osztrákok

1849 nyarán az orosz intervenció súlyos fordulatot hozott a győzelmes tavaszi hadjárat után reményeket keltő magyar szabadságharcban. Június 29-én a magyar minisztertanács úgy döntött: a honvédsereg főerőinek a Maros mellékre kell vonulniuk, hogy ott egyesítve végezzenek hadműveleteket. A tanács Szegedet jelölte ki a magyar kormány és az országgyűlés új helyszínül, ahová 1849. július 2-8. között a miniszterek és a képviselők meg is érkeztek. Július végére azonban Pestről megindult az osztrák sereg főereje és Szeged felé tartott. A kormány és az országgyűlés Aradra távozott. Szegeden a szabadságharc egyik utolsó csatájára készülődtek.

A szegedi előkészületek és az újszeged-szőregi ütközet történetét dr. Vass László szegedi ügyvéd, az 1848-49-es szabadságharc kutatója és helytörténész vezeti végig az olvasó. Dr. Vass Lászlónak a szabadságharcról szóló feldolgozott dokumentumgyűjteménye az elkövetkező hónapokban jelenik meg a HG&Tsa. kiadónál.

● **Javaslom, induljunk el attól a tragikus szegedi eseménytől, amely, viszszaemlékezve, a későbbi ütközet baljós előjelének látszik: 1849 július 28-án felrobbant az újszegedi löszerraktár.**

– A hadviseléshez fontos újszegedi löszgyárat Zsótér János gabonaraktárban helyezték el még korábban, miután a tulajdonos felajánlotta a célra. A löszerraktár délelőtt 9 óra körül robbant fel, és óriási detonációt okozott, az épület tégláit és gerendáit többszáz méterre szórta szét. A halottak számát a különböző források 60 és 800 között becsülik. Egy akkori felmérés 60 szegedi

lakos halálát jegyezte le, de valószínű, hogy elpusztultak a löszgyárban dolgozó osztrák foglyok és az emeleten ápolt sebesült magyar katonák is. A kár erkölcsi is volt, hiszen az akkor már visszavonulóban lévő honvédsereget nemcsak jelentős löszkészletétől fosztotta meg, hanem demoralizálta is a várost. Sokan az ellenség jöttéről beszéltek, pánikhangulat alakult ki és többen már a robbanás után menekülni kezdtek.

Szeged –
harapófogóban

● **Éppen ezen a napon kezdtek Szegedre bevonulni azok a magyar csapatok, amelyeknek a város tartása volt a feladatuk. Milyen alakulatok érkeztek osztrák és magyar részből a városhoz július végén?**

– Július végéig Haynau három oszlopban indított csapatokat Szeged, a szabadságharc akkori fővárosa felé. Az első, Ramberg tábornok hadteste közvetlenül a Duna mentén indult délnek: Szabadszállás-Soltvadkert-Kiskunhalas-Szabadka útvonalon haladt és augusztus 2-án Magyaránizsához ért, hogy délről próbálja meg bekeríteni a Szegeden összpontosított magyar csapatokat. A másik hadtest Ceglédre indult, Tiszaalpäron átkelve a Tiszán, a Szentes-Hódmezővásárhely-Makó vonalon érkezett, azzal a céllal, hogy északról zárja harapófogóba a várost. Haynau főerege pedig a Kecskemét-Kistelek úton közeledett. A szétszórtból látszik: Haynau jelentős megerősítést főerőre, mert az volt a szándéka, hogy a magyar sereget gyűrűbe fogva megsemmisítse Szegednél. A magyar csapatok néhány nappal korábban érkeztek, szinte ugyanezekből az irányokból. A Turánál július 20-án vereséget szenvedett Perczel Mór tábornok serege Haynau elől visszavonulva érkezett Szegedre.

Lenkey János tábornok – az a Lenkey, aki hazahozta Galiciából a huszárokat – a Tiszaalpärnál átkelt osztrák erők előtt vonult Makónak. A legjelentősebb magyar erő, a Guyon Richárd tábornok vezette mintegy 10 ezer főnyi sereg a Délvidékről érkezve Magyaránizsánál az osztrák átkelést készült megakadályozni.

● **Mekkora magyar sereg gyűlt össze Szegeden?**

– Összesen 40–50 ezer főnyi hadseregről beszéltek, de a harcdezt, jól felszerelt katonaság legfeljebb 30–35 ezer főnyi lehetett. Szegeden folyamatosan folyt a toborzás, de a seregben rendkívüli fegyverhiány volt. Jellemző, hogy Aulich Lajos tábornok július 30-án azt kérte egy kétségbeesett levélben a várostól, hogy szolgáltasson be kardokat. Nem is volt remény arra, hogy puskával lássák el a honvédeket. Az újoncok nagy része csak kiegyenesített kaszát vagy azt sem kapott. Ráadásul a szegedi csapatok jó része 3–4 hetes újonc volt. Még a Perczel-féle egység is legfeljebb egy-két ütközetben vett részt; soraikból csak a lengyel légió és a Dessewffylovasság volt magas harcértékű, ám ezek létszáma kevés volt a Haynau-sereg ellen. Igazán harcdeztnek egyedül Guyon tábornok csapatait lehet nevezni, akik korábban a szerbek ellen harcoltak. A honvédsereg legiava ekkor Görgey tábornok Komárom környékén táborozott. Az ő kezén voltak a legharcdeztettebb zászlóaljok, azok, amelyek a tavaszi hadjárat során egyszer már tönkrevérték az osztrák hadsereget. Egyébként a szegedi események idején Görgey csapatai zseniális taktikával, egy százötvenzoros orosz hadsereget két hét alatt körbephalogolva vonultak le Aradig. A másik oldalon a szegedi újoncokhoz képest Haynau csapatai kipróbált, régi katonák voltak. Az osztrák csapatot

Panjutin 10 ezer fős orosz serege is kísérté, bár Haynau igyekezett hátrébe szorítani őket: végig ők képezték a tartalékot. Igaz, ez a tartalék képes lett volna megfordítani az ütközetek sorsát.

● **Szegednél ebben az időben erődítési munkákat is végeztek.**

– Egy földből és rőzséből készített sáncrendszer építettek ki, amely a Tiszától, a Fehér-tavat érintve, körülbelül a mai halászcserdánál jött át a pesti úton, és Kiskundorozsmát is magába foglalva a Maty-ér vonalán húzódtott vissza a Tiszáig. A szegedi események idején azonban a sánc még nem készült el teljesen, s emiatt a magyar hadvezetők között vita volt: fel kell-e használni ezt a közelgő Haynau ellen. A július 29-iki haditanács egyetértett abban, hogy ezt a sáncrendszert hosszú távon nem lehet tartani.

● **Az említett haditanács eléggé ingerült hangulatban zajlott le. Perczel össze is veszt Kossuth-tal.**

– Kossuth a Szegednél összegyűlt csapatok parancsnokául Perczel Mór szerette volna kinevezni, ám egy fatális félreértés közbejött. Perczel Mór öccse, Miklós megkapta a júniusban elfoglalt aradi vár parancsnoki kinevezését. Damjanich tábornoknak pedig, aki Komáromban lábát törte, olyan helyt kellett találni, ahol felépüléséig hasznos lehet. Kossuth ezért kinevezte őt Arad vár főfelügyelőjévé. Damjanich, aki nem beszélt jól magyarul (ám kortársai szerint kitűnően káromkodott nyelvünkön) Aradra megérkezve intőzkedni kezdett. Két napon belül összekülönbözött Perczel Miklós ezredessel, és börtönbe is záratta. Nos, Perczel Mór július 29-én délelőtt éppen Szegedre érkezve, a sáncokban állást foglalva kapta meg öccse levélét a történetről. Ezután berohant a haditanácsra és minősíthetetlen hangon tá-

madt az egybegyűltre. leginkább Kossuthnak címezve szavait. Dembinski tábornok, aki szintén alig értett magyarul, úgy emlékszik erre vissza, hogy „a haragdült ember szavai puska-golyóként ropogtak és el kellett hajolni a tüzelése elől”. Perczel közölte, hogy nem ismer el semmilyen polgári fennsőséget, és magának követelte a fővezérséget. Magatartása miatt Kossuth kénytelen volt még hadtestparancsnoki tisztségéből is felmenteni.

Dembinszki,
az „öregúr”

● **Közelgett a csata, és nem volt hadvezér...**

– A dolog azért is kínos helyzetet teremtett, mert a második számú parancsnoki jelölt, Vetter altábornagy derékbetegsége miatt nem tudott lóra ülni, enélkül pedig nem lehetett hadműveleteket irányítani. Nem maradt más választás, mint a lengyel Dembinski Henrik tábornok kinevezése, ami azért volt felemás, mert a tiszafüredi tiszti lázadásakor egyszer már, alkalmatlanságára hivatkozva, leváltotta őt a magyar tisztikar. Dembinski Henrik és Mészáros Lázár – vagy ahogyan őket nevezték: a két öregúr – már a maga korában sem képviselte azt a támadó szellemet, amellyel a magyar seregek fiatal tábornokok vezetésével sikerre vitték a tavaszi hadjáratot. Ők inkább a biztonságos hadviselés hívei voltak. Dembinski, miután megkapta a főparancsnokságot, anélkül, hogy a sáncokat felhasználta volna, elrendelte Szeged kiürítését. Volt egy másik haditerv is, Vetter Antalé, amely abban állt, hogy a sáncokból ki kellett volna csapni Kistelekig, megpróbálva megállítani Haynau főhadosztalját, és eközben tartani a tiszai átkelési pontokat.

● **Mit gondol, szükséges volt-e ilyen gyorsan feladni a várost?**

– Haynau a szárnycsaták megvívása előtt nem támadta volna meg a szegedi sáncokat, amelyek erősségéről a valóságosnál többet képzelt, így a város védhető lett volna egy ideig. Az időnyeres fontos, hiszen ekkor már nyilvánvaló volt, hogy Görgey, aki augusztus 1-jén már átkelt Tokajnál a Tiszán, Arad felé tart. Ilyen értelemben Szeged feladása elszietett volt. Ezen kívül Dembinski új védvonalként nem is a Tisza partját választotta, hanem a Vedres-féle, ma is létező Kamaratöltést, amely délről a Tiszától 5–6 kilométeren át Szőreg felé húzódik a Holt-Marosig, majd követi annak vonalát. A lengyel tábornok 50 ágyút beásatott a töltésbe, amely így mellvédként is szolgált. E védvonal mögé vonult vissza a magyar főcsapat.

Osztrákok,
sáncban

● **Feladták a Tiszán való osztrák átkelés megakadályozását?**

– Dembinski csekély erővel hagyott a Tisza-parton Újszeged védelmére. Erre Haynau, aki augusztus 1-jén vonult be Szegedre, már 2-án megkísérelte az átkelést. Az első próbálkozás nem sike-